

УДК 94(470)“1914/1918”

Татаринів І. Є.
аспірант кафедри всесвітньої історії,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
(Україна, Ізмаїл), tatarinoff-ivan-evgen@mail.ru

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ АРМІЇ ОБМУНДИРУВАННЯМ ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ БЕССАРАБСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ)

Забезпечення військовослужбовців усіма необхідними речами в період бойових дій є надзвичайно важливим чинником підтримки високого бойового духу та боєздатності армійських підрозділів. У Російській імперії на початку XX століття за роботу в цьому напрямку відповідало Інтендантське управління Військового міністерства. З початком Першої світової війни стало ясно, що інтендантство самостійно не може впоратися з величезним попитом на обмундирування та взуття. Тому для постачання армії одягом були задіяні всі губернії імперії в тому числі і Бессарабська.

Метою даної статті є на основі раніше не опублікованих архівних документів дослідження конкретних кроків влади Бессарабської губернії щодо постачання армії обмундируванням в роки Першої світової війни. Для реалізації поставленої цілі нами було використано метод системного аналізу, конкретизації, верифікації, історико-системний.

Доведено, що за часи війни представниками інтендантства робилися різні кроки для забезпечення армії одягом і взуттям. З цією метою військової і цивільній владі Бессарабії надходили постійні вказівки та постанови від Інтендантського управління Військового міністерства. Для їх виконання прикладалися всі можливі зусилля, але часто – зусто в губернії не вистачало різних матеріалів (шкіри, сукна).

Ключові слова: Бессарабська губернія, інтендантство, одяг, взуття, обмундирування.

Перша світова війна була своєрідним акордом в історії існування Російської імперії. В цьому конфлікті російські війська діяли з мінливим успіхом, здобуваючи блискучі перемоги та зазнаючи нищівних поразок. Вирішальним фактором у протистоянні на фронтах були не лише обдарованість полководців та професійні якості солдатів, а й бойовий духом військ, який безпосередньо залежав від постачання армії всім необхідним. “Солдат має бути ситим, взутим та одягненим” – наголошує військова мудрість. Більшість часу в роки Першої світової солдати проводили в траншеях або на маршах за будь-яких погодних умов. В таких обставинах справне забезпечення обмундируванням суттєво впливало на моральний стан та бойовий дух воїнів. За своєчасне та якісне постачання бійців всім необхідним в царській армії відповідало Інтендантське управління Військового міністерства.

З початком війни, внаслідок активного розгортання бойових дій, інтендантська служба змушена була в найкоротший термін заготовити величезну кількість одягу та взуття. Для цього довелося відступити від прийнятого в мирний час порядку заготівель, адже потужностей законтракованих інтендантством підприємств відчутно не вистачало. Тому царський уряд був змушений організувати заплановане на широких засадах, за умови можливостей кожної губернії імперії, в тому числі Бессарабської, яка до того ж знаходилась близько до зони бойових дій.

У сучасній історіографії діяльність інтендантства з постачання царської армії обмундируванням займаються, дослідники М. Шубін, О. Аранович, Я. Веляєв, В. Головинський та Р. Дорофеев [1]. Однак ці автори в своїх роботах розглядають зазначене питання в загальнодержавних масштабах, лише інколи наголошуючи на тому, що було зроблено в тій чи іншій губернії. При цьому внесок Бессарабської губернії в цей процес взагалі не згадується.

З огляду на вказане вище, метою статті стало дослідження конкретних кроків інтендантства, а також військової та цивільної влади Бессарабської губернії по забезпеченню постачання російської армії обмундируванням під час Першої світової війни. Для створення більш достовірної картини, автором залучено цілу низку раніше не опублікованих джерел комунальної установи (КУ) “Ізмаїльський архів”, а саме фондів, котрі містять обов’язкові постанови, накази губернатора Бессарабії та Головного начальника Одеського військового округу, а також їх переписку з представниками Інтендантського управління Військового міністерства.

30 липня 1914 р. в Росії почалась мобілізація, у відповідь вже 1 серпня Німеччина оголосила їй війну. До царської армії почали призивати запасних армійських чинів, ратників державного ополчення та рекрутів строкової служби. Їх потрібно було забезпечити одягом, взуттям та всім необхідним. Спочатку на складах всього вистачало, однак поступово стало очевидно, що вимоги армії перевершують всі визначені норми. Необхідно було терміново вжити заходів для заготівлі великих запасів інтендантського майна, щоб надавало можливість задовольнити вимоги, які можуть надійти з фронту. З огляду на зазначене, 12 вересня 1914 р. Головне інтендантське управління Військового міністерства доручило своїм співробітникам та установам військового відомства купувати у військових частинах в призовників із запасних нижніх чинів, ополченців та новобранців призову 1914 р. всі принесені одяг та речі довільного зразку, за умови придатності їх до використання в поході. В КУ “Ізмаїльський архів” нам вдалося знайти список речей із зазначеними цінами за них: “...пара чобіт – 7 р. 50 коп.; натільна сорочка – 60 коп.; спідні брюки – 50 коп.; рушник – 20 коп.; носовичок – 9 коп.; пара полотняних або паперових штанів – 15 коп.; козушок – 7 р. 50 коп.; фуфайка, сорочка вовняна – 1 р. 50 коп.; спідні штани шерстяні – 1 р. 50 коп.; спідні штани теплі паперові – 1 р.; начеревник – 23 коп.; пара навушників – 12 коп.; башлик – 90 коп.; пара рукавиць – 40 коп.; пара вовняних рукавиць або печаток – 35 коп.; суконні онучі, 2 пари шерстяних панчіх, 2 пари носок – 60 коп.; шаровари суконні 2 р. 40 коп., шкіряний ремінь з пряжкою – 50 коп.” [2, арк. 7]. Як бачимо, список включає широкий спектр речей, особливо цінними серед яких були взуття та теплий одяг.

11 січня 1915 р. вищенаведений список було оновлено наказом “Про ціни за принесені в період мобілізації нижніми чинами запасу та ополченцями речі на час з 1914 року по 1 січня 1919 року”. В ньому зазначалося, що на час мобілізації від нижніх чинів запасу сухопутних військ та ратників державного ополчення першого розряду, призваних у діючі війська, купувалося не більше одного екземпляра принесених ними придатних до використання речей. При цьому, від нижніх чинів запасу флоту ніякого одягу, крім козушків, не приймалося. Ціни всіх речей у списку вже були дещо знижено, ніж у наказі від 12 вересня 1914 р. [3, арк. 57].

Наступним кроком із забезпечення армії одягом стало безпосереднє залучення до цього процесу представників губерній. Про це свідчить телеграма, що

надійшла 2 жовтня 1914 р. до Бессарабського губернатора М. Гільхена з Петрограду. Її копія збереглась в КУ “Ізмаїльський архів”. В ній наказувалося:

1. Залучити для виготовлення чобіт всіх шевців у містах і населених пунктах округу. Зобов'язати кожного шевця виготовляти з власного товару, до особливого розпорядження по 2 пари чобіт на тиждень з оплатою зі скарбниці від 7 р. до 3 р. 50 коп. за пару, залежно від якості. Чоботи мали бути виготовлені з якісної сировини. Праця шевців і роздача їм роботи мала контролюватися місцевими представниками влади та інтендантства. Громадська комісія повинна була таврувати кожен чобіт своїм клеймом і вказувати на його внутрішній стороні пункти їх виготовлення та шевців.

2. Зобов'язати шкіряні заводи та оптових торговців шкірами продавати шевцям товар за цінами не вище встановлених на місцях.

3. Відчужувати для армії гідні кожушки та про їх кількість телеграфувати Головному інтендантству.

4. Припинити виготовлення для приватного ринку на законтракованих інтендантством фабриках сукон державного зразку. Відчужити до казни все сукно, придатне для виготовлення обмундирування, як для приватної продажу, так і того, що знаходилося на складах у торговців. Залучити всі фабрики до виготовлення сукна для армії, вжити заходів з підвищення продуктивності фабрик до найвищої межі. Встановити за виконання викладеного контроль фабричної інспекції та місцевої влади.

5. Для виготовлення обмундирування залучити в розпорядження окружного інтендантства всіх кравців та їх майстерні в окрузі.

6. Залучити до розпорядження Окружного інтендантства виготовлення людського спорядження зі шкіри та інших матеріалів – казанків, фляжок, з відчужених, якщо буде потрібно, матеріалів [4, арк. 158].

Губернатором М. Гільхеном одразу ж було скликано нараду з представників Військового відомства та міст губернії. Для реалізації вимог наказу з Петербургу 7 жовтня 1914 р. нарадою було затверджено відповідні постанови для представників земських управ, земських комітетів та міських голів. Про всі заходи щодо їх реалізації губернатор наказував якнайшвидше повідомити його [4, арк. 157].

19 жовтня 1914 р. в Кишиневі відбулось засідання спеціальної комісії, яка була створена для збору одягу та взуття для армії. На засіданні взяли участь керівництво губернії, представники інтендантства та військової влади. Було підбито підсумки проведеної роботи із заготівлі, а також визначено подальшу стратегію забезпечення губернією інтендантських замовлень.

На засідання комісії комітети з прийому обмундирування було зазначено, що приступити до виготовлення чобіт буде можливим за умови надання майстерням необхідного матеріалу (шкіру), оскільки в межах губернії її відчужено лише на 8 945 пар чобіт. Наявними ж силами майстрів могло бути виготовлено до 2 000 пар чобіт на тиждень. Таким чином, за підрахунками комітетів весь запас шкіри мав бути

використаний упродовж 5 тижнів. При цьому, на засіданні зазначалось, що інтендантство не визначило чітку кількість чобіт, які потрібно було видати від губернії. Тому було прийняте рішення звернутись з цього приводу до інтендантства та у випадку, якщо замовлення буде більшим – визначити кількість матеріалу, котру можна було надати з запасів інтендантства або інших місць. На такий запит представник інтендантства Одеського військового округу, генерал-майор І. Бачинський повідомив, що з Петрограду не було повідомлення про необхідне число чобіт. Тому губернія мала надати всю можливу кількість цієї продукції.

Також комісія постановила відчужити за ціною від 6 р. 50 коп. до 7 р. 50 коп. уже готові чоботи в усіх повітах губернії, заготовлені на замовлення місцевих селян. Проте зробити це планувалось не раніше 2 листопада 1914 р., коли завершувався перший призов новобранців. Таке рішення було прийняте з метою забезпечення можливості рекрутам до надходження в ряди військ та придбання на ринках чоботи на свій розсуд і за власні кошти, тим самим заощадивши державні гроші на їх обмундирування. Начальникам поліції було доручено з'ясувати точну кількість таких чобіт і приступити до їх відчуження у встановленому порядку з передачею у визначений комісією склад.

З теплими речами, що губернія мала заготовити для зимового періоду, справи були значно гіршими. За визначеною інтендантством ціною по всій Бессарабії замість необхідних 10 000 кожушок, було відчужено лише 254. При цьому не всі вони за своїми розмірами та якістю відповідали встановленим стандартам. Щоб вирішити цю проблему, комісія запропонувала закупити для армії кожушки з овчини, які виготовлялися по всій губернії місцевим населенням. На цю пропозицію окружний інтендант повідомив, що зазначені кожушки занадто короткі та вузькі, а також не оброблені дубильною речовиною. Однак при усуненні зазначених недоліків їх було визнано придатними.

Вирішуючи питання про виготовлення солдатського обмундирування, комісія виявила, що перешкодою в цьому буде нестача матеріалу, оскільки сукна державного зразку по всій губернії було відчужено лише 20 000 аршин. Тому інтендантству було запропоновано використовувати на потреби армії болгарські, молдавські та монастирські тканини місцевого виробництва. На це окружний інтендант зазначав, що вказані тканини він визнає придатним. Так більш грубі сорти світло-сірого і темно-коричневого кольорів йшли на виготовлення кінських попон, менш грубі сорти коричневого, темно-сірого та світло-коричневого для солдатських шароварів, а дещо тонша тканина сірого і світло-коричневого кольорів – для сорочок [4, арк. 195].

Не зважаючи на всі зусилля влади із забезпечення армії обмундируванням, його все одно не вистачало. Перевірка показала, що всі маршові роти прибували на фронт майже поголовно зі старим, не придатним до використання, взуттям. Тим часом, згідно зі встановленим порядком, усі чини маршових рот, котрі висилалися запасними батальйонами, забезпечувалися абсолютно новими чоботами. З'ясувалося, що маршові роти, проходячи через села, продавали нові чоботи, або

обмінювали їх на старі. Таке явище спостерігалось майже повсюди. Всі опитані після затримання відповідали щиро й однозначно: вони вважали, що коли придуть в окопи, їм повинні видати нове взуття. Місцеві військові адміністрації як могли боролися з подібними фактами. Так в Одеському військовому окрузі, до якого входила Бессарабія, 2 жовтня було видано обов'язкову постанову генерал-губернатора, відповідно до якої:

1. Всі предмети військового обмундирування та спорядження, придбані від військових частин або окремих військових чинів, підлягли здачі до 13 жовтня місцевій поліції з документами, що засвідчували суму сплачену при купівлі цих речей.

2. Вищезазначені предмети, не здані до терміну зазначеного в п.1 мали бути заарештовані.

3. Торговим приміщенням і окремим особам забороняється надалі де б то не було купувати або зберігати предмети військового обмундирування та спорядження, встановлені для нижніх чинів.

Порушників цієї постанови передбачалось виселяти з району Одеського військового округу як не співчуваючих армії [5, арк. 19].

У Російській імперії експеримент, із залученням земських управ і міських голів для вирішення питання поставки чобіт, дав позитивний, проте короткочасний результат. Тертя між міністерствами та відомствами в державі не дозволили вирішити питання з постачанням в потрібній кількості відповідної якості чобіт для діючої армії. Вони призвели до того, що в 1915 р. в армії почала відчуватися “взуттєва” криза. Вирішити її намагались по-різному. Наприклад, почали відправляти в армію замість чобіт черевики з обмотками, на виготовлення котрих використовувалось значно менше шкіри. Були й інші, достатньо незвичні прийоми з постачання обмундирування для армії. Так, у фондах КУ “Ізмаїльський архів” збереглася цікава справа під назвою “Листування з бессарабських губернатором про заготівлю шкіряних личаків для Кавказької армії 4 травня – 28 травня 1915 р.” [6]. У ній ми знайшли відомості про те, що до губернатора М. Гільхена звернулись представники Інтендантське управління Військового міністерства з дорученням заготовити в Бессарабії для Кавказької армії 100 000 пар шкіряних личаків (постолів), а також шкіряний товар необхідний для них. Такий крок був зумовлений економією на взутті інтендантством. У зв'язку з цим замовленням Головний начальник Одеського військового округу та генерал-губернатор дозволив реквізувати в місцевих торговців і власників придатну шкіру, з виплатою вартості, визначеної реквізиційних комісією. Виготовлення постолів Окружне інтендантство доручило тюрмам Бессарабської губернії по 1 р. 20 коп. за пару [6, арк. 2]. 26 травня 1915 р. Особлива комісія, створена для реалізації поставленого завдання, оголосила, що на кожну пару постолів потрібно 0,066 м² шкіри. При цьому, зазначимо, що було реквізовано матеріалу всього на 5 842 пар [6, арк. 7]. Як бачимо, в даному випадку, як і підчас попередніх замовлень, проблемою для реалізації запиту інтендантства стала банальна відсутність необхідної сировини в межах губернії.

Ураховуючи скрутність із забезпеченням новоприбулих вояків одягом Головним начальником Одеського військового округу було прийнято рішення покласти вирішення цієї проблеми на самих призовників. 2 вересня 1915 р. про це вийшов відповідний наказ. Відтепер новобранці та ратники ополчення мали використовувати на службі власний одяг, за що їм сплачувалась винагорода в наступному розмірі на добу: за річ, яка замінювала головний убір – 5 коп., шинель – 1 коп., похідну сорочку – 2 коп., похідні шаровари – 1 коп. Сплата проводилась за розпорядженням начальників частин, у разі відсутності казенного одягу, за час від дня прибуття в частину нижнього чину до отримання одягу від інтендантства [7, арк. 69]. З огляду на те, що вид та форма перелічених речей не визначалась, можна лише уявити, яку різнобарвну масу представляли з себе новоприбулі бійці. Мабуть, враховуючи саме цей факт, 28 жовтня 1915 р. було видано нову постанову, за якою: “Призовники мали докласти всіх зусиль, щоб придбати своїм коштом і принесли з собою на службу верхній одяг, що відповідає за кольором, якістю та покромом солдатському обмундируванню. Шинель – не дорожче 7 р. 6 коп., суконна сорочка – 5 р. 32 коп., шаровари – 2 р. 52 коп.” [7, арк. 77].

Як свідчить вищезазначене, царською владою робилося все можливе, аби війська мали добре постачання обмундируванням і в результаті цих заходів кількість заготовленого спорядження в цілому покривала потребу в ньому. Отже, на підставі аналізу обов'язкових постанов, наказів губернатора Бессарабії та Головного начальника Одеського військового округу а також їх переписку з представниками Інтендантського управління Військового міністерства, які збереглись в комунальній установі “Ізмаїльський архів”, нами в загальних рисах відображені кроки по речовому забезпеченні російських військ під час Першої світової війни. Це дає можливість зробити висновок, що у роки війни губерніям імперії відводилась значна роль у справі надання армії всього необхідного.

Перспективною подальшого наукового пошуку із залученням нових архівних джерел ми вбачаємо у поглибленому дослідженні кроків інтендантства, а також військової та цивільної влади Бессарабської губернії із забезпечення постачання російської армії обмундируванням під час війни.

Список використаних джерел

1. Шубин Н.А. Проблемы снабжения русской армии в условиях Первой мировой войны: Опыт взаимодействия гос-ва и обществ. орг., 1914–1917 гг. : автореф. дис. ... канд. ист. наук : спец. 07.00.02 “Отечественная история” / Н.А. Шубин. – Москва, 1997. – 20 с.; Аранович А.В. Интендантство русской армии накануне и в годы Первой мировой войны : автореф. дис. ... канд. ист. наук : спец. 07.00.02 “Отечественная история” / А.В. Аранович. – Санкт-Петербург, 2000. – 22 с.; Аранович А.В. Интендантское снабжение русской армии во второй половине XIX – начале XX века : автореф. дис. ... док. ист. наук : спец. 07.00.02 “Отечественная история” / А.В. Аранович. – Санкт-Петербург, 2006. – 25 с.; Валяев Я.В. Фронтной быт военнослужащих российской армии в годы Первой мировой войны : автореф. дис. ... канд. ист. наук : спец. 07.00.02 “Отечественная история” / Я.В. Валяев. – Белгород, 2012. – 23 с.; Головинский В. Вещевое обеспечение русской армии в годы Первой мировой войны / В. Головинский, Р. Дорофеев // Обозник. История тыла Российской армии. Информационно-тематический портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oboznik.ru/?p=35765>

2. Комунальна установа “Ізмаїльський архів”. – Ф. 778. – Оп. 1. – Д. 161.
3. Там само. – Ф. 796. – Оп. 1. – Д. 17.
4. Там само. – Ф. 779. – Оп. 1. – Д. 93.
5. Там само. – Ф. 780. – Оп. 1. – Д. 42.
6. Там само. – Ф. 770. – Оп. 1. – Д. 47.
7. Там само. – Ф. 780. – Оп. 1. – Д. 41.

References

1. Shubin N.A. Problemy snabzheniya russkoy armii v usloviyakh Pervoy mirovoy voyny: Opyt vzaimodeystviya gos–va i obshchestv. org., 1914–1917 gg. : avtoref. dis. ... kand. ist. nauk : spets. 07.00.02 “Otechestvennaya istoriya” / N.A. Shubin. – Moskva, 1997. – 20 s.; Aranovich A.V. Intendantstvo russkoy armii nakanune i v gody Pervoy mirovoy voyny : avtoref. dis. ... kand. ist. nauk : spets. 07.00.02 “Otechestvennaya istoriya” / A.V. Aranovich. – Sankt–Peterburg, 2000. – 22 s.; Aranovich A.V. Intendantskoye snabzheniye russkoy armii vo vtoroy polovine XIX – nachale XX veka : avtoref. dis. ... dok. ist. nauk : spets. 07.00.02 “Otechestvennaya istoriya” / A.V. Aranovich. – Sankt–Peterburg, 2006. – 25 s.; Valyayev Ya.V. Frontovoy byt voyennosluzhashchikh rossiyskoy armii v gody Pervoy mirovoy voyny : avtoref. dis. ... kand. ist. nauk : spets. 07.00.02 “Otechestvennaya istoriya” / Ya.V. Valyayev. – Belgorod, 2012. – 23 s.; Golovinskiy V. Veshchevoye obespecheniye russkoy armii v gody Pervoy mirovoy voyny / V. Golovinskiy, R. Dorofeyev // Obozrnik. Istoriya tyla Rossiyskoy armii. Informatsionno–tematicheskij portal [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu : <http://www.obozrnik.ru/?p=35765>
2. Komunalna ustanova “Ізмаїльський архів”. – Ф. 778. – Оп. 1. – Д. 161.
3. Там само. – Ф. 796. – Оп. 1. – Д. 17.
4. Там само. – Ф. 779. – Оп. 1. – Д. 93.
5. Там само. – Ф. 780. – Оп. 1. – Д. 42.
6. Там само. – Ф. 770. – Оп. 1. – Д. 47.
7. Там само. – Ф. 780. – Оп. 1. – Д. 41.

Tatarinov I. E., graduate student of world history, Izmail State Liberal Arts University (Ukraine, Izmail), tatarinoff-ivan-evgen@mail.ru

Features provide the Russian army uniforms during the First World War (Based on the Bessarabian province)

Providing all necessary things servicemen during the fighting is an extremely important factor in maintaining high morale and combat capability of the army units. In the Russian Empire in the early twentieth century, is responsible for this Quartermaster Directorate Military Ministry. With the outbreak of World War I, it became clear that the commissariat alone can not handle the huge demand for clothing and footwear. Therefore, to supply the army clothes were all involved in the province of the empire, including Bessarabia.

The purpose of this article is to examine what has been done in the province of Bessarabia for army uniforms of the Russian Empire during the First World War. To achieve this goal, we used a method of system analysis, specification, verification, historical and systemic.

Author proved that during the war commissariat representatives take various steps to ensure the army clothing and footwear. To this end, the military and civil authorities Bessarabia received constant guidance and judgment of management Quartermaster Military Ministry. To implement them to make every effort, but very often in the province lacked different materials (leather, cloth).

Keywords: Bessarabia, commissariat, clothing, shoes, uniforms.

Tatarinov I. E., аспирант кафедры всемирной истории, Измаильский государственный гуманитарный университет (Украина, Измаил), tatarinoff-ivan-evgen@mail.ru

Особенности обеспечения русской армии обмундированием во время Первой мировой войны (по материалам Бессарабской губернии)

Обеспечение военнослужащих всеми необходимыми вещами в период боевых действий является чрезвычайно важным фактором поддержания высокого боевого духа и боеспособности армейских подразделений. В Российской империи в начале XX века за работу в этом направлении отвечало Интендантское управление Военного министерства. С началом Первой мировой войны стало ясно, что интендантство самостоятельно не может справиться с огромным спросом на обмундирование и обувь. Поэтому для снабжения армии одеждой были задействованы все губернии империи, в том числе и Бессарабская.

Целью данной статьи является на основе ранее неопубликованных архивных документов исследования конкретных шагов власти Бессарабской губернии по поставкам армии обмундированием в годы Первой мировой войны. Для реализации поставленной цели нами был использован метод системного анализа, конкретизации, верификации, историко–системный.

Доказано, что за время войны представителями интендантства предпринимались различные шаги для обеспечения армии одеждой и обувью. С этой целью военным и гражданским властям Бессарабии поступали постоянные указания и постановления от Интендантского управления

Военного министерства. Для их выполнения прилагались все возможные усилия, но очень часто в губернии не хватало различных материалов (кожи, сукна).

Ключевые слова: Бессарабская губерния, интендантство, одежда, обувь, обмундирование.

* * *

УДК 94(438)“194/195”:327

Шваб Л. П.

кандидат історичних наук, доцент
кафедри всесвітньої історії, Східноєвропейський
національний університет ім. Лесі Українки
(Україна, Луцьк), lesyashvab@gmail.com

“В ОЧІКУВАННІ ВИЗВОЛЕННЯ”: ПОЛЬСЬКА ДИПЛОМАТИЧНА “ГРА” ДОВОКОЛА ПИТАНЬ СХІДНОГО КОРДОНУ ПОЛЬЩІ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Автор з'ясує пріоритети політики польського Лондонського уряду й дипломатії після змін, спричинених успішним наступом Червоної Армії під Сталінградом (1943 р.). Перетин радянською армією довоєнного кордону Польщі в районі Рокитна на Волині в січні 1944 р., примусили польське керівництво активізувати обговорення з СРСР питання повернення східного кордону до стану 1939 р. У переговорному процесі польські дипломати пропонували військову підтримку Червоній Армії в боротьбі з німцями й українським підпіллям. Сталін, на підставі донесень власної розвідки, вимагав визнати доконані факти, нарісонував конфронтацію й, припинивши дипломатичні контакти з легітимним урядом, перевів дискусію в русло лівої альтернативи. Постало питання про владу, як і питання східного кордону, було програне польською дипломатією. Отож йдеться про механізми програшу, як результату дії радянської агресії в Центрально–Східній Європі в прикінцевій фазі Другої світової війни.

Ключові слова: Друга світова війна, Лондонський уряд, Червона Армія, Армія Крайова, східний кордон, переговорний процес.

Територіальна суперечка, започаткована між Польщею й СРСР в 1939 р., була головним подразником у всьому блоці польсько–радянських відносин у роки Другої світової війни. Радянське керівництво покладалося на боєдатність Червоної Армії й очікувало позитивного вирішення цього питання наприкінці війни. Лондонський уряд прагнув розширити територію Польщі за рахунок Німеччини, але обов'язковою умовою повоєнної безпеки вважав збереження східного довоєнного кордону Польщі. Питання східного кордону Польщі стало “каменем спотикання” в переговорному процесі, котрий вів посол Тадеуш Ромер з радянським керівництвом у 1943 р. Сталін не прийняв заходів, запропонованих польською стороною, тим залишив площину для наступних маніпуляцій.

Інтерес до теми повоєнного облаштування Центрально–Східної Європи постійно підтримується з'ясуванням усе нових аспектів потрапляння східноєвропейських країн в залежність від Радянського Союзу після Другої світової війни. Події в Україні посилять цей інтерес, проте остаточні відповіді знайдуться лише після відкриття архівів Росії. В статті автор опирається на опубліковані документи радянсько–польських відносин в період війни, спогади Ванди Василевської, Едварда Рачинського й Тадеуша Ромера, а також на результати досліджень Кристини Керстен, Пьотра Коляковського, Євгеніуша Дурачинського, Барабари Берски, Віталія Барабаша, Альбіни Носкової та інших. Найімовірніший висновок, котрим можуть бути об'єднані думки авторів – це сплановане захоплення Сталіним територій звільнених від німецької окупації. Усі питання, котрі виникали на